

UNIVERSITY OF TAMPERE

This document has been downloaded from
TamPub – The Institutional Repository of University of Tampere

 Publisher's version

The permanent address of the publication is
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201406021534>

Author(s): Uimonen, Heikki
Title: Kun kuulen tangon hiljaisen : radiomusiikin muutos ja tutkimuksen metodologiset haasteet
Main work: Radio- ja televisiotutkimuksen metodologiaa : näkökulmia sähköisen viestinnän tutkimiseen
Editor(s): Keinonen, Heidi; Ala-Fossi, Marko; Herkman, Juha
Year: 2008
Pages: 48-63
ISBN: 978-951-44-7631-0
Publisher: Tampere University Press
Discipline: Media and communications
Item Type: Article in Compiled Work
Language: fi
URN: URN:NBN:fi:uta-201406021534

All material supplied via TamPub is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorized user.

KUN KUULEN TANGON HILJAISEN

Radiomusiikin muutos ja tutkimuksen metodologiset haasteet

Heikki Uimonen

Rocksosiologiksi tituleerattu Simon Frith (1988, 123) kirjoitti 1980-luvulla, että radiot ja etenkin siellä työtään tekevät dj:t ovat musiikin pääasiallisia portinvartijoita. Työ on varsin itsenäistä, sillä ulkopuoliset yritykset kontrolloida radiosoittoa ovat laissa kiellettyjä. Levyfirmojakaan ei saa miellyttää, vaan tulee miellyttää yleisöä. Frith korottaa dj:n paljon vartijaksi. Luonnehdinnan perusteella disc jockey on ammattitaitoinen musiikkitoimittaja, joka todellakin vaikuttaa siihen, mikä hänen koostamassaan ja juontamassaan ohjelmassa soi. Olennainen osa ammattitaitoa on tietämys musiikista, ehkä myös omien mieltymysten esiintuominen.

Työnkuva on muuttunut 1980-luvulta nykypäivään. Tämän päivän radiojuontaja tietää musiikista, mutta hänen toimenkuvaansa ei musiikin valinta sisälly muuten kuin poikkeustapauksissa. Ammattitaitoa on pikemminkin kyky sivuuttaa omat musiikilliset mieltymykset – tai ainakin jättää ne studion ulkopuolelle. Kaupallisen kanavan musiikista päättää musiikkipäällikkö. Dj:n työnä on kertoa, mitä radion musiikkilinjauksen mukaiselta soittolistalta seuraavaksi soitetaan.

Mainosrahoitteiset radiot aloittivat toimintansa Suomessa vuonna 1985. Musiikkitoimittajan työn luonne muuttui vajaat kymmenen vuotta aloittamisen jälkeen. Muutos oli sidoksissa paitsi taloudelliseen taantumaan myös radioiden yrityskulttuurin muutoksiin ja musiikinhallinnan teknisiin innovaatioihin. Toisiaan seuraavista yksittäisistä ohjelmista, nk. blokki-radiosta, siirryttiin formaattijatteluun ja lähetyvirtaan. Manuaalisen levyvalinnan ja soittamisen korvasivat digitaaliset musiikinhallintajärjestelmät. Samalla päätökset musiikkivalinnassa siirtyivät hierarkiassa ylöspäin,

musiikkitoimittajilta musiikki- ja ohjelmapäällikölle. Kaikki tämä vaikutti paitsi soivan musiikin määrään myös lähetysten ennakoitavuuteen.

Tähän kehitykseen on myös radiotutkimuksen reagoitava. Metodiset haasteet koskevat sitä, kuinka tutkia kaupallisen radion alkuaikana soitettua musiikkia, musiikkitarjonnan muutosta sekä nykypäivän radiokanavien soivaa todellisuutta. Tutkimus kytkeytyy väistämättä aineiston saatavuuden ongelmaan. Alkuaikoina ohjelmat toimitettiin ja lähetettiin niitä kummemmin dokumentoimatta, saati että niiden säilyttämistä jälkipolville olisi ajateltu. Paperidokumentteja tai tallenteita ei ole juurikaan arkistoitu, tai ne makaavat alalla toimineiden henkilöiden varastojen tai autotallien nurkissa kerääjäänsä odottamassa.

Seuraavassa tarkastelen helsinkiläisen Radio Cityn musiikkitarjonnan laadullista ja määrällistä tutkimusta, työn metodologisia pulmatilanteita – kuten genren käsitteen ongelmallisuutta – sekä yrityksiä tilanteiden ratkaisemiseksi. Pohdin aihetta aineiston saatavuuden ja eri tutkimusmetodien, kuten musiikinkuuntelun ja musiikin tietokoneilistausten analyysin avulla sekä tarkastelen eri metodien hyöty- ja haittapuolia.

Aineiston saatavuus ja luotettavuus

Niin Radio Cityn kuin muidenkin paikallisradioiden musiikkitarjonnan yksityiskohtaisen tutkimuksen kannalta ovat kirjalliset dokumentit ja tallennetut lähetykset ensiarvoisen tärkeitä. Ensisijaisesti kysymykseen tulevat tekijänoikeusjärjestöille eli Teostolle ja Gramexille toimitetut musiikkiraportit sekä radioiden referenssinauhut, jotka on tarkoitettu radiolähetysten monitorointiin. Nauhoja säilytetään dokumentteina lähetetystä ohjelmasta ja niiden avulla voidaan todentaa jälkikäteen lähetysten kulku. Lupaehtojen mukaan ohjelmisto tuli nauhoittaa ja sitä tuli säilyttää kolmen kuukauden ajan (Pöntinen 1989, 30). Tätä nykyä referenssinauhojen saatavuus on erittäin huono, sillä ne päättyivät kolmen kuukauden säilyttämisen jälkeen yleensä uusiokäyttöön. Lisäksi asemat käyttivät monitorointitarkoitukseen varsin kirjavaa kokoelmaa eri formaattia olevia nauhoja.

Radio Cityn ja muiden toimintansa lopettaneiden asemien arkistonauhoja on toimitettu Suomen Elokuva-arkiston tiloihin Espoon Otaniemeen

ja Lahden radio- ja tv-museon arkistoon. Aineistoa on myös yksityiskokoelmissa, jotka koostuvat asemilla työskennelleiden omistuksessa olevista musiikkiraporteista, ohjelmakartoista ja tallenteista. Haastattelujen perusteella myös muuta materiaalia on olemassa, mutta toistaiseksi sen keräämiseen ei ole myönnetty taloudellisia resursseja. (RTV 2006; vrt. Ala-Fossi tässä teoksessa.)

Aseman tietoinen tai vaihtoehtoisesti käytännön työssä muotoutunut toimintakulttuuri vaikutti lähetysten dokumentoinnin laatuun. Vaikka ohjelmien tallentaminen kuului kanavan velvollisuuksiin, se ei välttämättä kuulunut niiden intresseihin puhumattakaan siitä, että nauhoja olisi käytön jälkeen arkistoitu. Paikallisradioiden eräänä motiivina oli toimia vastavoimana Yleisradion ja sanomalehtien uutis- ja viihdetarjonnalle, mikä ilmeni radikaalilla tavalla myös muussa kuin lähetysten sisällössä. Tämä järjestelmävastaisuus löi leimansa käytännön radiotyöhön, eritoten toiminnan alkuaikoina. Päivi Pöntinen kertoo Radio Cityä koskevassa tutkimuksessaan, että asema osoittautui epäjärjestelmällisten toimintatapojensa vuoksi tutkijalle varsin haasteelliseksi tutkimuskohteeksi. Alkuaikojen referenssinauhojen äänityksissä tai lupaehtojen määrittelemässä kolmen kuukauden säilytyksessä ei ollut ”minkäänlaista järjestelmällisyyttä”, minkä radion henkilökunta avoimesti myönsikin. (Pöntinen 1989, 31.)

Samanlainen huolettomuus leimasi muidenkin kaupallisten radioiden ensiaskeleita. Musiikkiraporteista kysyttäessä tamperelaisen Radio 957:n toiminnassa mukana ollut Ari Rannisto kommentoi, että vaaditut dokumentit eivät aina saaneet osakseen asian vaatimaa huomiota. Työ tehtiin kopiaimalla vanhoja raportteja, jotka toimitettiin aikanaan tekijänoikeusjärjestöille. (Rannisto 2007). Mikäli dokumentit olisivat saatavilla, niiden perusteella olisi hankala muodostaa totuudenmukainen käsitys siitä, mitä radiossa soitettiin. Radiokanavan toimintakulttuurista ne toki osaltaan kertoisivat.

Paikallisradiotoiminnan alkuaikaa ja myöhempää formaattiradioon siirtymistä ei ole toistaiseksi tarkasteltu musiikintutkimuksen lähtökohdista muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Tämän vuoksi aiheesta tehdyt tutkimukset ovat sekä tulostensa että ennen muuta arkistoidun tutkimusaineiston kannalta käyttökelpoisia ja merkittäviä. (Ks. esim. Pöntinen 1989; Tuominen 1992a.) Arkistoidusta aineistosta voidaan uudella kysymyksen-

asettelulla muodostaa rinnakkainen, jo tehtyä tutkimusta täydentävä tul- kinta varhaisesta kaupallisesta radiotoiminnasta.

Vähäinen tutkimus paikallisradioiden musiikkitarjonnasta vaatii tu- ekseen tietoa musiikkibisneksestä ja tekijänoikeusjärjestöjen toiminnasta. Alan toimijoiden strukturoidut teemahaastattelut toimivat runkona aiheen käsittelylle, joskin keskustelussa sivutaan yleensä myös muita kuin radio- toimintaa koskevia seikkoja. Ilmeni, että formaattiradioiden ja Yleisradion musiikkilinjaukset ja musiikinvalintaprosessien muutokset ovat suoraan yh- teydessä esimerkiksi siihen, minkä verran marginaalisemmat musiikinlajit saavat soittoaikaa julkisessa tai mainosrahoitteisessa radiossa. Nämä linja- ukset puolestaan vaikuttivat välittömästi valtavirrasta poikkeavaa musiikkia julkaisevan levy-yhtiön taloudellisiin toimintaedellytyksiin tekijänoikeus- korvausten pienentymisen vuoksi (Korjus 2008).

Vanhojen haastattelujen hyödyntäminen tuo tutkimukseen historialli- sen ulottuvuuden. Tämän päivän perspektiivistä voidaan tarkastella, millai- sia tietoisia musiikkivalintoja ja musiikillisia linjauksia tehtiin sekä ennen muuta sitä, kuinka hankalaa muutoksia oli ennakoida. Harri Tuominen (1992b) haastatteli formaattiradioiden lanseeraamisen kynnyksellä seitse- män luvanvaraisen radion musiikkipäällikköä ja päätoimittajaa. Nykyisen musiikkitarjonnan kannalta on kiintoisaa huomata, miten jotkut musi- kinlajit koettiin liiketoiminnan kannalta selkeästi luotaantyöntävinä, kun tavoiteltiin mahdollisimman laajaa kuulijakuntaa. Useat asemat ilmoittivat välttävänsä ns. heavy rockia ja vanhaa tanssimusiikkia. Nykytarjonnassa ras- kas rock ja iskelmä muodostavat kivijalan paitsi radiokanavan (Radio Rock) myös kokonaisen kanavaketjun toiminnalle (Iskelmä).

Kuuntelu metodina

Radio Cityn kohdalla kuunneltavan materiaalin saatavuus ei muodostunut ongelmaksi: karkeasti arvioituna 3700 kappaleen kokoelma Radio Cityn studionauhoja oli päätynyt tuntemattomia teitä Elokuva-arkiston kallio- luolastoon Otaniemeen. Päänvaivaa aiheutti enemmänkin nauha-aineiston kirjavuus ja luokittelemattomuus.

Aineisto koostuu pääosin 2500 jalan studionauhoista, joiden tallennusnopeudesta ei ole olemassa varmaa tietoa. Mikäli ohjelmat on tallennettu esimerkiksi nopeudella 38 senttimetriä sekunnissa, mahtuu yhdelle nauhalle noin 40 minuuttia ohjelmaa (Pulkkinen 2008). Tämän perusteella materiaalia on yhteensä noin 2400 tuntia. Tallennusnopeuden puoliintuessa (19 senttiä/sekunti) aineiston määrä lisääntyy, sillä hitaammin pyörivälle nauhalle mahtuu enemmän materiaalia. Toimitetun ohjelman tuntimäärää voi arvioida vain summittaisesti, sillä arkistoituna on muutakin materiaalia, kuten mainoksia.

Luokittelematonta materiaalia on vuoteen 1995 saakka. Muusikkohaastattelujen lisäksi nauhoilla on ohjelmasarjoja kuten *Hillosilmät*, *Mustat muumiot*, *Nykyaikaa etsimässä*, *Pullakuskit*, *Rubenin pakinat*, *Siniparta* ja niin edelleen. Erikoisohjelmien ja mainosten kokoelma on kulttuurihistoriallisesti tärkeä, mutta luotettavaa yleiskuvaa radiomusiikista niiden perusteella on työläs muodostaa. Vuosina 1985 ja 1986 *Brittihitit* -sarjassa soitettiin 1960-luvun alun Englannissa suosittua musiikkia. Yksittäisen ohjelman sisältämän musiikin perusteella ei voi vetää johtopäätöstä, että kanava olisi suuntautunut 1960-luvun musiikkiin, etenkin kun tuon ajan musiikin osuus oli verrattain vähäinen, kun se suhteutetaan päivän tai viikon musiikkitarjontaan (City 1985 & 1986).

Radio Cityn alkuaikojen musiikkitarjonnan tarkastelu onnistui paremmin vuosina 1985 ja 1986 tutkimuskäyttöön tallennetuilta nauhoilta, jotka sisältävät useiden päivien peräkkäisen tarjonnan, eivät ainoastaan yksittäisiä ohjelmia (City 1985 & 1986). Käsitöksen radiomusiikista ja kanavan yrityskulttuurista voi muodostaa päivän tai viikon mittaista jaksoa kuuntelemalla. Viikon mittaisella aineistolla musiikin identifioimisen, genretämisen ja analysoinnin voi vielä tehdä tapaustutkimuksena. Suurempien aineistojen kohdalla tehtävä alkaa olla työekonomisesti järjetön, kuten alla olevasta tutkimusprosessin kuvauksesta käy ilmi.

Nykyradioista poiketen 1980-luvun ohjelmat koostettiin ja lähetettiin analogisella laitteistolla. Tuon ajan referenssi- tai tutkimuskäyttöön tallennetut nauhat ovat kestäneet aikaa vaihtelevasti. Tämän vuoksi materiaali on poikkeuksetta muutettava digitaaliseen muotoon ennen kuin sitä voidaan yksityiskohtaisesti tarkastella. Cityn kohdalla työhön tarvittiin ammattitaisoista kelanauhuria ja AD/DA-muunninta, jolla analogisesta signaalista saa-

tiin digitaalinen. Koska käytössä olleella kelanauhurilla ei ollut mahdollista soittaa nauhoja riittävän hitaalla nopeudella, hidastettiin nauhoja Sound Forge -äänieditointiohjelmalla. Nauhapuoliskot oli käsiteltävä useana eri tiedostona, sillä hidastuksen jälkeen tiedoston koko kasvoi liian suureksi tietokoneen muistille.

Teknisesti huonokuntoiset tallenteet viivästyttivät työtä. Yliohjautumisesta johtuva äänen säröytyminen teki osan materiaalista kerta kaikkiaan kuuntelukelvottomaksi. Venyneet referenssinauhut toistivat äänen matalana ja hitaana, mikä vaikeutti jopa suomen kielellä laulettujen kappaleiden tunnistamista. Tätä varten ääni oli jälleen kerran nopeutettava tai hidastettava äänenkäsittelyohjelmalla. Tietokoneohjelman visuaalisuus tosin helpotti työtä: koko tiedostoa ei tarvinnut kuunnella tosiaikaisesti, sillä kappaleet erottuivat tietokoneen ruudulla erinäköisenä graafisena esityksenä juontoihin, puheosuuksiin tai mainoksiin verrattuna.

Uusi radioilmaisuus ja vaihtelevat juontotyylit olivat Radio Cityn ohjelmien siunaus ja kirous. YLE:n Rockradiosta periytyneet alakulttuuriset puhetyylit esittelivät kuuntelijoille vaihtoehtoista puheilmaisua, mutta systemaattista kappaleiden luokittelua ne eivät helpota. Cityssä rajoja koeteltiin muiden muassa puhumalla kappaleiden päälle teennäisen epäselvästi ja huolimattomasti tai antamalla kappaleesta virheellistä tietoa. Esityksiä ei aina myöskään muistettu tai välitetty spiikata. Keskiviikkoamusta lauantain lähetyksen loppuun (28.5.–31.5.1986) identifioimattomia kappaleita ja/tai artisteja oli tarjonnasta yhteensä neljätoista prosenttia (92/626).

Luku ei anna totuudenmukaista kuvaa kanavan juontotyylistä, sillä juontajan unohtamat tekijätiedot oli mahdollista etsiä kertosakeen tai laulufraasin avulla internetin hakukoneilla. Mikäli tämäkään ei auttanut, oli julkaisuvuosikymmen ja genre määriteltävä kuulonvaraisesti instrumentaation, sovituksen ja esityksen saundin perusteella. Haasteellisinta oli tunnistaa tarjonnan vanhin ja tuorein kerrostuma: ennen 1950-luvun puolta väliä muualla kuin Suomessa julkaistut rytmimusiikin levytykset ja 1980-luvun kotimaisten rockyhtyeiden demonauhut.

Ilman internetiä kappaleiden tunnistaminen olisi hankalaa, ellei mahdollonta (ks. myös Lahti 2007). Hakukoneet auttavat kappaleiden nimien tunnistamisessa, mutta julkaisuvuotta niiden avulla ei aina saa selville. Laulujen sanoituksista kiinnostuneille on tarjolla lukuisia internetsivuja, mut-

ta miltei kaikista niistä puuttuvat tarkemmat tiedot julkaisuajankohdasta. Fraasihaun käyttöä hankaloittaa myös populaarimusiikissa yleinen tapa käyttää jo hyväksi havaittuja sanoja ja sanontoja paitsi kappaleiden myös orkestereiden nimissä. Tutkijan työtä mutkistaa sekin, että cd-levyjä tai muita fyysisiä musiikkitalenteita myyvät verkkokaupat kertovat usein uusintajulkaisun ajankohdan, mutta eivät alkuperäistä levytysvuotta. Sähköisesti ladattavan musiikin kohdalla musiikin julkaisutiedot puuttuvat monesti kokonaan.

Julkaisuvuoden selvittämisessä hyväksi apuvälineeksi osoittautuivat internetin sähköiset tietosanakirjat, joihin on kertynyt yksityiskohtaista fani- ja harrastajatietoa etenkin menestyneemmistä rytmimusiikin artisteista (Wiki2008). Suomessa julkaistun musiikin tekijätietojen selvittämiseksi riittivät Suomen Äänitearkisto ry:n erittäin informatiivinen ja selkeä Suomalaisen musiikin tietokanta 1901–1999 (SMT 2008) sekä Yleisradion äänilevystön Fono-tietokanta (YLE 2008). Musiikkia melodian perusteella tunnistavista internetpalveluista ei ainakaan niiden kehityksen tässä vaiheessa ollut pienintäkään apua (esim. Tunatic 2008).

Tekijänoikeusraportit ja musiikinhallintajärjestelmät

Säveltäjien, sanoittajien ja sovittajien tekijänoikeusjärjestö Teostolle raportoidaan tiedot kahdeksasta miljoonasta musiikkiesityksestä vuosittain. Vanhoja musiikkiraportteja ei ole säilytetty niiden valtavan määrän vuoksi: paperilla ilmoitetut esitystapahtumat pidetään tallessa kirjanpitolain mukaiset kuusi vuotta. Tämä tarkoittaa sitä, että Radio Cityn kohdalla aineistoa on saatavilla vasta vuoden 2003 jälkeiseltä ajalta (Teosto 2007/2008).

Taiteilijoiden ja äänitteiden tuottajien tekijänoikeusjärjestö Gramexin kohdalla tilanne on radiotutkimuksen kannalta parempi. Sen tietokannassa on tallennettuna radioiden musiikkitarjontaa koskevaa informaatiota vuodesta 1994. Vuotta 2000 edeltävä aineisto on kerätty otannalla. Tämä tarkoittaa sitä, että joka seitsemännentoista päivän tarjonta on tallennettuna sähköisessä muodossa. Toisin sanoen kaupallisten radioiden musiikkitarjonnasta on olemassa tietoa 21 päivää vuotta kohden. (Gramex 2008a.)

Gramexin listauksista voidaan varsin lyhyellä tarkastelulla todentaa esimerkiksi se, missä vaiheessa samojen kappaleiden tai artistien toistuvasta esittämisestä tuli käytäntö. Radio City oli mieltynyt ZZ Topin bluesrockiin niin, että soitti yhtyettä kahdentoista vuoden ajan (1995–2006) miltei jokaisena tarkkailupäivänä useaan kertaan. J. Karjalaisen *Missä on se Väinö* soi julkaisuvuotenaan 1996 enimmillään kolmesti vuorokaudessa, samoin Metallica *Hero of the Day*. Vuonna 2006 Metallicaa soitettiin keskimäärin kuudesti vuorokaudessa. (Gramex 2008b.)

Yleisradion ja Radio Novan palveluksessa työskennelleen Arto Vilkon mukaan nykyaikaisella radiokanavalla on käytössään 200–500 esityksen soittolista. Listaa hallitaan Selector tai Powergold-nimisillä musiikinhallintajärjestelmillä, jotka yleistyivät Suomessa 1990-luvun alkupuolella. Soittolistalle päätyvät esitykset analysoidaan ja koodataan musiikinhallintajärjestelmään muiden muassa tunnelman, tyyllilajin, esiintyjän ja tempon perusteella. Tietokone valitsee koodatut esitykset tiettyjen sääntöjen mukaan, jotka koskevat esitysten luonnetta ja kappaleiden rotaatiota. (Vilkkö 2008.) Järjestelmän sisältämän informaation perusteella on mahdollista rekonstruoida erittäin yksityiskohtaisesti se, millä tavalla radioasema tai asemaketju rakentaa formaattiaan tukevan musiikkikononaisuuden.

Kappaleet kootaan formaattiradioiden soittolistoille kuuntelijatesteista saadun palautteen avulla. Radio 957:n ns. salitestissä tunnetuista 500–600 kappaleesta tai hitistä soitetaan kuudesta kymmeneen sekunnin mittaisia näytteitä. Näytteet ovat yleensä esityksen helposti tunnistettavia osia, kuten kertosäkeitä. Testiryhmään kuuluvat kaksisataa henkilöä käyttävät elektronista sensoria, jonka valintavaihtoehtoina ovat a) pidän, b) en pidä, c) en tunnista, d) olen kyllästynyt. Tietoa kerätään myös internetin välityksellä rajatummalta kuulijajoukolta. (Koivunen 2008.)

Tiedon perusteella näyttää siltä, että salitestillä ei pyritä juurikaan simuloimaan päivittäisiä kuuntelutilanteita. Enemmän kuin kappaleesta pitämisestä testissä tuntuu olevan kyse pitämättä jättämisestä. Ärsyttävään kappaleeseen on koetilanteessa helppo reagoida nopeasti ”olen kyllästynyt”-painikkeella, minkä perusteella esitys voidaan aikanaan karsia pois ohjelmavirtaa häiritsemästä.

Kuuntelijatestin käyttöä tai testin kuvailemista ei lueta liikesalaisuuden piiriin. Vaikeammin tavoitettavaa on sen sijaan yksityiskohtainen tieto siitä,

millä parametreilla esitykset järjestetään musiikkia soittavaan tietokoneohjelmaan. Näitä tekijöitä ovat kappaleiden lukumäärä järjestelmässä, kuinka paljon kappaleita soitetaan tai millä raja-arvoilla kappaleita siirretään soittoon tai soitosta pois. (Ojala 2007; Koivunen 2008.)

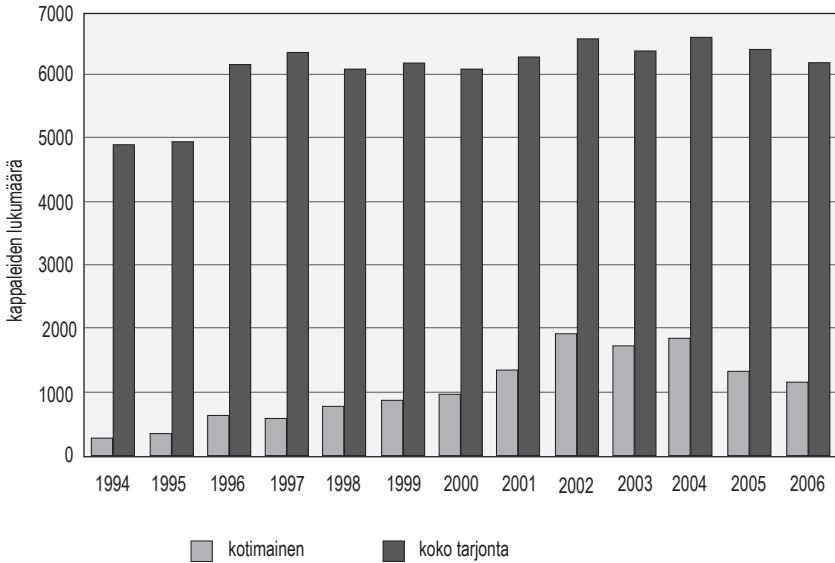
Radiomusiikintutkimuksen kannalta käyttökelpoista tietoa sisältää National Airplay Chart -listaus. Kyseessä on vuodesta 1998 toiminut Suomen ääni- ja kuvatalennetuottajien palvelu, jonka avulla kerätään tietoa radiokanavalla soivasta musiikista kerran viikossa. Maksullisen palvelun listaukset eivät ole täysin aukottomia, sillä kappaleiden tulee olla tietyllä tavalla koodattuja soveltuakseen järjestelmän monitoroitaviksi. Listauksista käyvät ilmi uudet listatulokkaat, nopeimmat nousijat, 100 soitetuinta kappaletta ja kahdenkymmenen suosituimman kappaleen soittomäärät eri kanavilla. (NAC 2004; Kyyrä 2008.)

Gramexin ja National Airplay Chartin listauksia vertaamalla muodostuu varsin luotettava kuva siitä, mikä radiossa soi. Radio City soitti viikolla 10/2004 Neljä Ruusua -yhtyeen *Elän vain kerran* -kappaletta seitsemäntoista kertaa (NAC 2004). Tieto on uskottava, kun sitä verrataan Gramexin listaukseen: otantapäivänä 28.2. kappale soi kolmasti, 16.3. neljä kertaa päivässä.

Gramexin listauksista selviää vaivatta myös kotimaisen musiikin osuus. Esimerkiksi 12.1.2005 Radio City soitti 313 musiikkikappaletta, joista kotimaisia oli 28 prosenttia. Raskaan rockin suosion kasvu kuuluu tarjonnassa. Verrattain uutta tuotantoa olivat (toisto/soitetut kappaleet) CMX (3/4), Kotiteollisuus (2/3), Nightwish (2/4), Him (6), Timo Rautiainen (3) ja The 69 Eyes (4/5). Myös muita kotimaisia uutuuksia oli voimasoitossa. Ismo Alangon *Ruuvaa, väännä, säädä, hinkkaa* soi kolmesti (3/4), Maj Karman edellisenä vuonna julkaistu kappale *Sodankylä* kuudesti.

Kappaleiden julkaisuvuodet eivät listauksista ilmene, joten ne on etsittävä joko edellä mainituilta internet- tai kotimaiselta meteli.net -sivustolta (meteli.net 2008). Valtaosa (72 %) vuorokausitarjonnasta oli englanninkielistä rockia ja pääasiassa 1980- ja 1990-lukujen tunnettuja rock-kappaleita. Kotimaisen musiikin suhde on pysytellyt pääosin alle 20 prosentissa. Sen suhde muuhun tarjontaan aikavälillä 1994–2006 käy ilmi oheisesta taulukosta.

Radio Cityn soittama kotimainen musiikki 1994–2006

Tosi- ja käänteis- ja informaatiota radiomusiikista saa internetissä toimivalta Soitto.info -nimiseltä sivustolta (Soitto.info 2008). Sivusto hyödyntää radioasemien kotisivuja, joilla tiedotetaan kulloinkin soivan kappaleen nimi. Tätä kirjoitettaessa informaatiota kerätään seitsemästä julkis- ja mainosrahoituksesta kanavasta. Listauksen jälkeen kappaleita on mahdollista luokitella usealla eri tavalla, kuten minkä verran artistin tuotanto tai yksittäinen esitys on kanavalla soinnut. Radio Rock soitti mainittua Metallicaa vuorokauden sisällä (20.4. kello 11:05 ja 21.4. kello 10:11) yhteensä kymmenen kappaleen verran, mikä on neljä kappaletta enemmän vuoden 2006 Radio Cityn vuorokausitarjontaan verrattuna. Kotimaisen Nightwishin *Bye, Bye Beautiful* soi viikon (14.4.–21.4.) aikana 29 kertaa.

Soitto.info:n avulla on mahdollista listata kanavalla viimeksi soineet viisisataa kappaletta. Ajallisesti tämä tarkoittaa Radio Rockin kohdalla keskimäärin puoltoista vuorokautta (19.4. kello 21:00:06 – 21.4. kello 10:43:05; Soitto.info 2008). Jos siis Vilkon tieto siitä, että radiokanavan

soittolista sisältää 500 kappaletta pitää paikkansa, niin Radio Rock soittaa halutessaan oman listansa alusta loppuun kolmessakymmenessä kahdeksassa tunnissa.

Musiikkiaineiston luokiteltavuus

Radiot menestyvät, kun ne onnistuvat tavoittamaan itselleen määrittelemänsä kohderyhmän. Kohderyhmä tavoitetaan soittamalla sellaisia musiikkigenrejä ja kappaleita, jotka miellyttävät kuulijoita. Frithin mukaan radiot ovat itse asiassa suurelta osalta vastuussa musiikin eri genrejen luomisesta (1988, 133). Taloudellisesti tarkasteltuna tämä pitääkin paikkansa. Liike-elämän tarvitsema tuotteistaminen ja tuotteen suuntaaminen kohderyhmälle edellyttää myytävän hyödykkeen yksityiskohtaista määrittelyä, jotta se erottuisi kilpailijoistaan. Musiikin määrittäminen modernin liiketalouden lähtökohdista tiettyyn luokkaan kuuluvaksi alkoi tosin jo 1800-luvulla, kuten esimerkiksi nuottikauppaa ja kustannustoimintaa koskevasta kirjallisuudesta voidaan todeta (ks. esim. Sanjek 1983, 7). Radion välityksellä käsitykset eri genreistä kuitenkin levisivät laajalle ja nopeasti. Radionkuuntelijoita oli nuotinstajia huomattavasti enemmän, minkä lisäksi musiikki tavoitti heidät välittömästi lähetyksen alettua.

Musiikkiesitykset ja musiikinlajit eroavat toisistaan, arvioitiinpa niitä sitten kuulonvaraisesti, musiikkianalyttisesti tai ns. fililspohjalta. Kun kappaleita kategorisoidaan tiettyyn genreen kuuluvaksi tai sen ulkopuolelle, on otettava huomioon, että musiikinlajit ovat aikaansa sidottuja ja sellaisina niitä tulee myös lähestyä (ks. Kurkela & Uimonen 2007). Kappaleet on pyrittävä kontekstoimaan julkaisuaikakautensa muuhun musiikkiin sekä siihen, millaisen aseman radiokanavat ovat niille antaneet suhteessa muuhun lähettämäänsä musiikkitarjontaan. Kaksikymmentä vuotta vanhaa heavy-rock -kappaletta on turha luokitella anakronistisesti ns. doom metalliksi, sillä musiikinlajia ei ollut 1980-luvulla olemassa.

Definiitiivisen musiikkiluokituksen tekeminen on jokseenkin mahdollonta ja ehkä tarpeetontakin. Aukottomien lajimääritelmien sijaan on pyrittävä tarkastelemaan niitä musiikki- ja liiketoimintakulttuurisia lähtökohtia, joista tutkittavan aikakauden musiikkia on luokiteltu. Tämä on hyvä pitää

mielessä myös silloin, kun halutaan ymmärtää formaattiajattelua, formaattia edesauttavan musiikin valintaa ja formaatin muutoksia. Artistin kuulumi- sen tiettyyn genreen määrittelevät pitkälti myös ei-musiikilliset seikat, kuten esiintyjän imago ja erilaiset yleisöt (ks. Heikkinen 2007).

Suomessa ensimmäiset musiikinlajeihin perustuvat kategorisoinnit kau- pallisten asemien soivasta tarjonnasta tehtiin Paikallisradiotutkimuksissa I ja II (1987; 1989). Luokitusten pohjana käytettiin Yleisradion tekemää ka- tegorisointia, jota joiltakin osin tarkennettiin. Käytetyt seitsemän luokkaa olivat rock-, pop- ja discomusiikki; iskelmä, viihde- ja tanssimusiikki; jazz ja blues; laulelmat; kansanmusiikki; klassinen ja; muu musiikki.

Paikallisradiotutkimus II:ssa otettiin käyttöön nk. maailmanmusiikin genre, mikä kertoo uusien musiikinlajien syntyisestä tai ainakin siitä, että ne nostettiin kuulijoiden tietoisuuteen radioiden musiikkipolitiikan muut- tumisen seurauksena. 2000-luvulla tehdyt tutkimukset reagoivat nekin mo- nimuotoisen musiikin haasteisiin. Näitä olivat muiden muassa kotimaisen iskelmän suosio ja rock-musiikin kentän pirstoutuminen eri alalajeihin. Kategorisoinnissa erotettiin toisistaan muiden muassa rock ja rock-iskelmä sekä viihde ja iskelmä. (Ks. Ala-Fossi 2006; Lahti 2007.)

Hyvä esimerkki kategorioiden elämisestä on Radio Cityn alkuvuoden 1985 tarjonta. Kanavalla soitettiin juontojen mukaan soulin tai funkkin ka- tegorioihin kuuluvia kappaleita. Souliksi tai funkiksi ne on myös luokitel- tava, vaikka myöhemmän musiikinhistorian kirjoituksen mukaan ne solah- taisivat vaivattomammin disco- tai dancemusiikin kategoriaan. Internetin tarjoamien luokitusehdotusten suhteen on syytä olla lähdekriittinen. Radio Cityn taajuudella tuolloin soulina soineen Sade Adun musiikki kuuluu Wi- kipedian mukaan genreihin ”soul, jazz, R&B, quiet storm, soft rock, funk, easy listening, adult contemporary” (Wiki 2008). Luokituksen epämääräi- syyks kertoo enemmän luokittelijasta kuin luokiteltavasta, eikä sen perusteel- la kannata analysoida 1980-luvulla tai minään muunakaan aikana radioissa soinutta rytmimusiikkia.

Kyse on myös radioiden toimintakulttuurien muutoksesta. Radio Ci- tyn ja muiden vuonna 1985 toimintansa aloittaneiden radioiden toimitta- jat määrittivät soittamaansa musiikkia paitsi spiikeillään myös musiikki- valinnoilla. Ohjelmissa kuultiin henkilökohtaisesti ja omalle sukupolvelle tärkeää musiikkia, jonka esitleminen koettiin merkitykselliseksi. Toimit-

tajien eklektiset musiikkivalinnat ruokkivat kollegoiden ammatillista kunnianhimoa ja saivat aikaan musiikkilinjausten tarkentamisia myös muissa ohjelmissa (ks. Lahti 2007; Korjus 2008). Tämä yhdistettynä ns. maailmanmusiikin yleistymiseen oli yksi syy siihen, että Euroopan ja Yhdysvaltojen ulkopuolisten kulttuurien musiikit alkoivat saada enemmän lähetyssaikaa radioissa.

Tämän päivän formaattiradio luudentaa genrerajoja sopivaksi katsomallaan tavalla. Yleisön oletetun musiikkimaun seuraaminen ja muuttuminen on osasy siihen, miksi aiemmin näennäisen erilaiset genret mahtuvat vaihatta saman radiokanavan ohjelmistoon. Blokkiradioon liittyvä lähettäjäkeskeisyys on vaihtunut vastaanottajakeskeisyydeksi siinäkin mielessä, että musiikkitarjontaa ei määritä enää *toimittajien* vaan *kuulijoiden* oletetut musiikkisukupolvet tai ”kuulijoille vahva nostalginen aikakausi” (Lahti 2007; Ojala 2007). 1980-luvulla radiokuuntelija mielsi Scorpions-yhtyeen kappaleen *Still loving you* raskaaksi rockiksi. Tämän päivän Iskelmä-radio-*ketjulle* se on iskelmää (Ojala 2007; Sorjanen 2007). Tärkeätä on kappaleen soveltuvuus kanavan yleisilmeeseen. Tämä viimeistään johtaa musiikin kategorisointiin liittyvien tutkimuskysymysten ja metodien tarkentamiseen: genreajattelun ohella on keskityttävä myös kokonaisuinnin eli radion kanavasaundin arviointiin.

Tulevaisuuden radioaineistot

Tutkimusongelma määrittelee kerättävän tutkimusmateriaalin määrän ja laadun. Kun tarkastellaan paikallisradioiden musiikkitarjonnan muodostumista ja sen muutosta, on aineisto valittava näitä seikkoja ajatellen. Määrällinen tilastotieto vaatii rinnalleen kvalitatiiviset haastattelut ja musiikkikappaleiden kontekstoivan luokittelun, jossa otetaan huomioon musiikkiin liittyvien merkitysten muuttuminen. Soivan todellisuuden tosiaikainen kuuntelu edesauttaa määrällisten musiikkilistausten kulttuurista ymmärtämisestä. Työ vie runsaasti aikaa, mutta on tekemisen arvoista. Genre, kuten mikä tahansa luokitus, toimii parhaiten analyysin metodisena välineenä, ei itsetarkoituksellisenä päämääränä.

Toisin kuin Radio Cityn kohdalla tietoa paikallisradioiden alkuaikojen musiikkitarjonnasta on hankala tavoittaa. Se alkaa olla tutkijalle kuin tango-
laulajan kaipuun kohde: kerran lähellä, sitten mielessä ja viimein iäksi men-
nyt. Aineiston saatavuuden kannalta olisi syytä järjestää kattava paikallisra-
diomateriaalin kartoitus yksityiskokoelmista asianmukaisiin arkistotiloihin.
Samassa yhteydessä tämä suomalaisen radioviestinnän ja musiikkikulttuurin
muutoksen kannalta tärkeä aineisto olisi luokiteltava ja saatettava tutkijoi-
den ja muiden aiheesta kiinnostuneiden kansalaisten ulottuville. Tallentei-
den säilyvyyden kannalta asialla on kiire. 1990-luvun puolen välin jälkeen
tapahtunut radiomusiikin digitalisoituminen ja sen tietokoneella tapahtuva
hallinta on poistanut tekniset rajoitukset musiikkitarjonnan tarkastelulta.
Yksityiskohtaisen kuvan muodostumisen tiellä ovat lähinnä liiketoiminnan
kannalta tärkeät tai sellaiseksi luonnehditut esteet.

Jatkossa aineiston tallennettavuuteen ja saatavuuteen tulee parannus,
kun kulttuuriaineistolakiin pohjautuva radio- ja televisio-ohjelmien arki-
stointi aloitetaan Kansallisessa audiovisuaalisessa arkistossa. Radio- ja televi-
siolähetyksistä tullaan tallentamaan tämänhetkisen tiedon mukaan kymme-
nen kanavaa kokonaisuudessaan. Muilta kanavilta kerätään talteen viikon
mittaisia periodeja vuosittain. Ohjelmiin liittyvää metadataa, kuten tekijä-
oikeusraportteja ja ohjelmatietoja kerätään yhteistyössä Teoston, Gramexin
ja Helsingin yliopiston kirjaston kanssa. Aineiston tutkimuskäyttö tulee
olemaan mahdollista ainakin Tampereen yliopistossa tiedotusopin laitok-
sella. (Vihonen 2008.)

Radion toimintatapojen muutos asettaa haasteita musiikintutkimuksen
metodologialle. Kulttuurisen musiikintutkimuksen kannalta toistaiseksi
tutkimaton aihe on se diskurssi, jossa musiikki määritellään kanavan yleisil-
meeseen sopivaksi. Genreen liittyvät kulttuuriset merkitykset eivät ole yk-
sinomaan musiikillisia, joten niihin liittyviä mielikuvia on vaivattomampi
muokata kuin kuuntelijoiden musiikkitottumuksia. Aihetta voidaan lähes-
tyä siten, että ymmärretään radiokanava musiikillisena alakulttuurina, joka
hyväksyy tai hylkää musiikkia taloudellisista tai muista määrittelemistään
lähtökohdista. Musiikillisena alakulttuurina kanava myös määrittelee sen,
millaista musiikkia se tarjoaa kuulijoilleen.

Lähteet

- Ala-Fossi, Marko (2006) *Toimiluvanvarainen radiotarjonta 2005. Yksityisten analogisten radiokanavien sisältötarjonta 16 suomalaiskaupungissa*. Helsinki: Liikenne- ja viestintäministeriö. http://www.mintc.fi/fileserver/Julkkaisu-ja%204_2006.pdf Tarkistettu 28.5.2008.
- City (1985 ja 1986) Radio Cityn nauhoitetut lähetykset vuosilta 1985 ja 1986. Päivi Pöntisen arkisto.
- Frith, Simon (1988) *Rockin potku. Nuorisokulttuuri ja musiikkiteollisuus*. Suomen etnomusikologinen seura ry:n julkaisuja 1. Jyväskylä: Vastapaino.
- Gramex (2008a) Kari Niemelän puhelinhaastattelu 15.4.2008.
- Gramex (2008b) Gramexin tilastotiedot Radio Cityn soittamasta musiikista.
- Heikkinen, Olli (2007) Symboliset moodit populaarimusiikin tuotannossa. Teoksessa Mantere, Markus ja Uimonen, Heikki (toim.) *Etnomusikologian vuosikirja 19*. Helsinki: Suomen etnomusikologinen seura.
- Koivunen, Juha (2008) Haastattelu Radio 957:n tiloissa Tampereella 11.2.2008.
- Korjus, Tapio (2008) Levy-yhtiö Rockadillo. Puhelinhaastattelu 7.2.2008.
- Kurkela, Vesa & Uimonen, Heikki (2007) Usko, toivo ja petollinen rakkaus. Rock-kulttuuri ja suomalaisen radiopolitiikan muutos. Teoksessa Mantere, Markus & Uimonen, Heikki (toim.) *Etnomusikologian vuosikirja 19*. Helsinki: Suomen etnomusikologinen seura.
- Kyyrä, Tommi (2008) Suomen ääni- ja kuvatallennetuottajat. Puhelinhaastattelu 29.4.2008.
- Lahti, Maija (2007) Radiomusiikin portinvartijat ja musiikkisukupolvet. Tapaustutkimus Radio Paitapiiskan musiikinvalintaprosesseista. Teoksessa Mantere, Markus & Uimonen, Heikki (toim.) *Etnomusikologian vuosikirja 19*. Helsinki: Suomen etnomusikologinen seura.
- meteli.net (2008) <http://meteli.net/>. Tarkistettu 1.8.2008.
- NAC (2004) National Airplay Chart 10/2004.
- Ojala, Ari (2007) Iskelmän tuotantopäällikkö Ari Ojalan esitelmä Musiikkigenret ja radiotarjonta -työryhmässä Helsingin yliopiston Kulttuuriteollisuuden jäljillä -seminaarissa 14.6.2007.
- Paikallisradiotutkimus I* (1987) (Paikallisradiokokeilun seurantatutkimus) Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 1/87. Helsinki: Liikenneministeriö.
- Paikallisradiotutkimus II* (1989) Liikenneministeriön julkaisuja 15/89. Helsinki: Liikenneministeriö.
- Rannisto, Ari (2007) Puhelinkeskustelu 13.12.2007.
- Pulkkinen Timo (2008) Yleisradio. Puhelinkeskustelu 11.7.2008.

- Pöntinen, Päivi (1989) *Radio City radioviestinnän kentän sääntöjen kyseenalaistajana*. Painamaton tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- RTV (2006) Kerttu-hankehakemus paikallisradioaineiston keräämiseksi yhdessä Radio- ja tv-museon kanssa 1.3.
- Sanjek, Russell (1983) *From Print to Plastic. Publishing and Promoting America's Popular Music (1900-1980)*. New York: City University of New York.
- Sorjanen, Axa (2007) Esitelmä Musiikkigenret ja radiotarjonta -työryhmässä Helsingin yliopiston Kulttuuriteollisuuden jäljillä -seminaarissa 14.6.2007.
- Soitto.info (2008) <http://soitto.info/>. Tarkistettu 28.5.2008.
- SMT (2008) Suomalaisen musiikin tietokanta 1901–1999. <http://www.yle.fi/aanilevysto/firs2/index.php>. Tarkistettu 28.5.2008.
- Teosto (2007/2008) Palaveri Teoston tiloissa 10.1.2007/ Marja Isokankaan sähköpostiviesti 2008.
- Tunatic (2008) <http://www.wildbits.com/tunatic/> Tarkistettu 28.5.2008.
- Tuominen, Harri (1992a) Korvaluomia ei ole! Katsaus paikallisradioiden musiikkipolitiikkaan. Teoksessa Alm, Ari & Salminen, Kimmo (toim.) *Toosa soi. Musiikki radion kilpailuvälineenä..* Helsinki: Yleisradio.
- Tuominen Harri (1992b) Haastattelunauhut. Harri Tuomisen arkisto.
- Vihonen, Lasse (2008) Kulttuuriaineistolakiin pohjautuva radio- ja televisio-ohjelmien arkistointi. Esitelmä Radiofestivaaleilla Tampereella 17.4.2008.
- Wiki (2008) Wikipedia. http://en.wikipedia.org/wiki/Sade_Adu Tarkistettu 28.5.2008.
- Vilkko Arto (2008) *Soittolistan symbolinen valta*. Väitöskirjan käsikirjoitus. Julkaisematon.
- YLE (2008) Fono-tietokanta. www.fono.fi Tarkistettu 28.5.2008.